

dalším drobným přešlapům či překlepům. V závěru se například tvrdí, že válku v Iráku provedly USA „s hrstkou spojenců“, nicméně ve skutečnosti válku oficiálně nebo neoficiálně podpořilo asi 40 až 60 zemí. V kapitole o mezinárodních organizacích Jan Bečka tvrdí, že USA v roce 2003 přišly do Rady bezpečnosti OSN s návrhem rezoluce, která „ultimativně požadovala po Iráku splnění dříve formulovaných požadavků“. Tuto rezoluci prý odmítly podpořit Francie, Kanada, Rusko i Německo. O přijetí rezoluce Rady bezpečnosti č. 1441, která po Iráku splnění dříve formulovaných požadavků skutečně požadovala, se autor ale vůbec nezmiňuje... Na straně 75 se nejasně píše o nějakém „Úřadu pro národní bezpečnost“, v zajímavé kapitole o vlivu médií od Jany Sehnálkové mi občas chyběl odkaz na zdroje či dovysvětlení (např. u zpochybnění tzv. „CNN efektu“) a v kapitole o demokratizaci se píše, že podpora demokracie i nadále za Obamy zůstane prioritou, což je velmi ploché tvrzení, které nemá příliš velkou vypovídací hodnotu a ukázalo se později jako ne zcela pravdivé. To jsou nicméně drobnosti nebo otázky názoru, ne zásadní námitky. Jinak je kniha z formálního pohledu dobře zpracovaná, snad jen obsah mohl být navržen trochu přehledněji (chybí v něm například rozdělení do tří hlavních částí).

Je dobře, že v ČR vznikají knihy se zájmem o zahraniční politiku velmocí, které mají širší záběr než jen středoevropský. Kniha *Zahraníční politika USA na začátku 21. století* plní poměrně dobře roli obecného přehledu současné americké zahraniční politiky v její šíři, nicméně platí za to povrchnost. Povrchnost se dle mého názoru ukázala nejen zákonitě kvůli omezenému prostoru, ale projevila se také v následování obecně přijímaných „pravd“ o zahraniční politice George W. Bushe a zároveň v pozitivním očekávání kroků jeho nástupce Obamy, který v době zpracování knihy ještě nestačil plně představit svou zahraničněpolitickou agen-

du. Přesto je dobře, že o tato témata mají čeští odborníci zájem a že vydávání takových knih někdo financuje.

Lukáš Hoder

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Michal Kubát:

POLITICKÁ OPOZICE V TEORII A STŘEDOEVROPSKÉ PRAXI

Praha: Dokořán, 2010. 199 stran.

Pojem opozice patří k nejužívanějším v politologickém výzkumu. V českém prostředí ale prozatím chyběla jeho kompletní definice a přesné odlišení jednotlivých nuancí, které mohou být s termínem opozice spojovány. O politické opozici se spíše hovořilo jako o něčem, co je integrální součástí systému politických stran v demokraciích, v jiných studiích zase byla sledována opozice v nedemokratických režimech. Tím ale nemáme diskvalifikovat dosavadní výzkum, který s pojmem opozice či politická opozice operoval, neboť badatelé se obvykle buď pohybují v rámci, ve kterém je opozice bezproblémově uznávána jako obecně přijímaný termín, nebo naopak byli schopni poukázat na problematičnost pojmu opozice v souvislostech, v nichž jej užívají. Publikace Michala Kubáta se snaží zaplnit mezeru v chápání pojmu politická opozice (a její odlišení od jiných forem opozice) a pro budoucí výzkumy nabídnout rámeček, ve kterém budou „nesporné“ případy toho, co označujeme politickou opozicí, ještě pevněji ukotveny, a u případů „sporných“ bude možné nalézt objektivní kritéria, zda a nakolik je užití termínu „opozice“ odpovídající. Už jen z tohoto důvodu lze tuto práci přivítat a zároveň je zajímavé nahlédnout, jakým způsobem a jakými argumenty

se autor vyrovnal s některými potenciálními problémy.

Práce je rozdělena do dvou částí. První z nich se věnuje teoretickým otázkám (definice opozice jako takové, odlišení opozice v demokratických a nedemokratických režimech, vlastní uchopení opozice v podmínkách demokracie a nakonec diskuse o pojmu antisystémová opozice). Ve druhé části pak autor pomocí vymezeného teoretického rámce popisuje politickou opozici ve střední Evropě po roce 1989 (využity jsou s ohledem na současné režimy pouze poslední dvě kapitoly teoretické části, tj. opozice v demokracii a antisystémová opozice).

Teoretické pasáže prvních tří kapitol lze považovat za bezproblémové. Autor velmi pečlivě shrnuje dosavadní bádání na poli politické opozice, představuje řadu definicí a jejich kritiku, jak předkládanou jinými teoretiky na poli výzkumu opozice, tak vlastní. Na základě podrobné a přesvědčivé argumentace nabízí, jaké řešení by bylo možné považovat za optimální.

Naopak spory může vyvolat následující kapitola, která je věnována tématu antisystémové opozice. Termín antisystémová strana či opozice je s oblibou užívaný, zároveň jej ale nelze považovat za bezproblémový. Klasickým problémem chápání antisystémové opozice různými autory je propojení dvou různých chápání této opozice. Za antisystémové strany bývají považovány (s jistým zjednodušením) strany, které se z ideologických důvodů staví odmítavě k režimu (resp. k demokracii), a nebo strany, které jsou vyloučeny z podílu na vládní moci, tj. nejsou ani součástí vlády, ani nejsou brány jako přijatelný partner pro případ vládní alternace. Tento přístup v sobě samozřejmě skrývá řadu problémů, především pokud je nutné řešit zařazení strany, která v programu usiluje o svržení režimu, ale přesto se dostala do vlády, nebo naopak když je pro vládní spolupráci nepřijatelná strana, která se nestaví ideologicky proti stávajícímu zřízení.

Kubát tento problém řeší upřesněním Sartoriho chápání antisystémové opozice, v níž operuje s ideologickou pozicí a vztahem k ostatním stranám. Pouze ideologická opozice proti stávajícímu režimu opravňuje zařazení určité strany mezi antisystémové, pokud ale absentuje, je možné stranu maximálně označit jako extrémní.¹

Teoreticky je Kubátovo řešení čisté, dobře podložené argumenty a upřímně řečeno asi také jediné možné, pokud se nemá na diskusi o antisystémové straně rezignovat. Na druhou stranu pro použití v praxi nesdílíme Kubátův optimismus, neboť ve výzkumu stranických systémů současných demokracií nebude snadné odlišit minimálně dvě nepřijemné pozice politických stran. První může nastat u stran, které byly dříve nesporně antisystémovými, ale které byly akceptovány v určitou chvíli jako vládní partner, nebo alespoň reformulovaly svůj program. Typickým příkladem může být zapojení (bývalých) komunistických stran do levicových vládních koalic, resp. jejich transformace na strany mající v názvu místo komunismu demokratický socialismus, blíže nespecifikovanou levicovost atp. U těchto stran nejednou jasné antisystémové apely na třídní boj, svržení vlády buržoazie, nastolení diktatury proletariátu apod. nahradily mnohem vágnější formulace o směřování k demokratickému socialismu či podobným cílům. Antisystémovost se buď přinejmenším oslabil, resp. přesunula z oficiálních dokumentů k jednotlivým vyjádřením některých stranických aktivistů. Otázkou se nutně stává – kdy přestane být komunistická strana antisystémovou? Pokud by se zvolilo příliš mírné kritérium, např. to, že strana neodmítá v programu myšlenku demokracie, kategorie antisystémových stran (ať již komunistických, nebo ostatně jakýchkoliv jiných, u nichž lze o antisystémovosti uvažovat) se poněkud vyprázdní. Naopak pokud by bylo kritérium příliš striktní (např. založené i na vyjádřeních stranických aktivistů), požadovali bychom

po těchto stranách pro uznání jejich prosystémovosti více než u stran jiných. Zda by skutečně tyto strany navzdory umírněnějším programu byly ochotny svrhnout stávající režim, by se dalo asi zcela jistě zjistit jen v případě, kdyby se pokusily vyvolat ozbrojené povstání, nebo se jim podařilo ovládnout ve volbách parlament. Do té doby může zůstat antisystémovost těchto stran přinejmenším mírně sporná.

Druhý potenciální problém představují strany, které by na první pohled odpovídaly kategorii stran extrémních. Jejich základní odlišností od výše probíraných antisystémových stran by mělo zjednodušeně být, že jejich cílem není svržení demokracie, ale mohou usilovat o výraznější proměnu stávajícího režimu. Zde potenciálně nastává druhá kolizní situace, neboť je otázkou, co vše je možné u určitého režimu změnit, aby byl stále považován za původní režim, co je pro demokracii *conditio sine qua non* a co již může být extrémní stranou změněno, aniž by kvůli tomu musela být považována za antisystémovou. A v komparaci s výše zmíněnými transformovanými komunistickými stranami se také nabízí otázka, zda by některé z extrémních stran v případě jednobarevné většiny v parlamentu nebyly ochotny sáhnout k hlubším změnám, než jaké by prováděla krajní levice, resp. alespoň její umírněnější část.

Druhá část knihy je věnována aplikaci teorie na čtveřici zemí střední Evropy, Českou republiku, Slovensko, Maďarsko a Polsko. Kubát se postupně věnuje několika otázkám – orientaci politických stran a mechanismu stranického systému (především ve smyslu, zda je opozice, ať již pravicová, nebo levicová, vedená jedním subjektem či konsolidovaným blokem, nebo je naopak roztržštěná), právnímu vymezení opozice a některým atypickým aspektům fungování politické opozice v regionu. Zvláštní pozornost je věnována diskusi o antisystémových a extrémních stranách ve sledovaném regionu.

V pasážích věnovaných obecně opozici se Kubátovi podařilo vhodným způsobem připomenout a zpřehlednit problematiku opozice a její organizace v průběhu dvou desetiletí vývoje regionu. Pasáž je nabitá informacemi, autor se jen možná mohl o něco více zdržet u případu Maďarska počátku 90. let, kdy ještě nebylo jasné propojení liberálního a socialistického tábora a kdy byly Svaz svobodných demokratů (SZDSZ) a Svaz mladých demokratů (Fidesz) v opozici vůči vládnoucí pravici. Opozice (jak obě tehdy liberální strany, tak socialisté) tak stála nalevo od vlády, ale u liberálů je přinejmenším sporné je považovat za levici, navíc opozice nebyla na rozdíl od pravicové vlády v letech 1998–2002 jednotná, jak předpokládá tabulka č. 7.

Především pro studenty politikologie v českých podmínkách je velmi užitečný postřeh, který v kapitole věnované extrémní politické opozici směřuje k relevanci Hnutí za obnovu Polska (ROP). Tato strana sice získala v roce 1997 (poprvé a naposledy) parlamentní zastoupení, ovšem Kubát jedním dechem zpochybňuje její relevanci. Zcela souhlasíme s tím, že pokud má být pojem relevantní strana alespoň trochu spojen se Sartoriho definicí, tak nelze klást rovnítko mezi strany parlamentní (resp. zastoupené v dolní komoře parlamentu) a strany relevantní, neboť především nejmenší strany nemusí dosáhnout statutu ani strany s koaličním, ani strany s vyděračským potenciálem. Poněkud kacířsky pak může znít postřeh recenzenta, zda by nebylo možné stejně jako u ROP zpochybnit relevanci Strany maďarské pravdy a života (MIÉP) a možná i Komunistické strany Slovenska (KSS), které rovněž držely parlamentní křesla jen epizodicky a v situaci, kdy jejich přítomnost v parlamentu neovlivnila proces sestavení vlády (pro fungování vlády to ale již neplatí zcela bezproblémově, protože především KSS držela několik křesel v důležitém období, kdy se z původně většinové vlády stala vláda menšinová).

Celkově Kubátova Politická opozice v teorii a středoevropské praxi představuje velmi užitečné dílo, jak již v teoretických pasážích, tak při následující aplikaci. Čtenáři nabídne přehledné zpracování teorie opozice v rozsahu, který doposud nebyl v českých podmínkách zpracován, a v rámci následné aplikace si může připomenout celou řadu událostí z vývoje systémů politických stran ve střední Evropě ve dvou desetiletích od pádu komunismu. Především pro studenty věnující se problematice systémů politických stran může být Kubátova kniha velmi dobrou oporou.

Poznámky:

1. Možná by bylo ještě vhodné dodat, že extrémní stranu autor nechápe nezbytně nutně jako extremistickou. Extrémností je míněno, že je daná strana v rámci stranického systému na okraji škály (a tím ideologicky vzdálená jiným stranám), přičemž ale v různých stranických systémech může být tato okrajová pozice spojována s různým politickým programem, od zcela umírněného až po takový, jaký se blíží antisystémovosti.

Jakub Šedo

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity